

EVROPSKA SIGURNOST I SURADNJA

U suvremenim međunarodnim političkim odnosima nema danas političke kategorije o kojoj se tako mnogo raspravlja, koja se pokušava analizirati s različitih aspekata i na čijoj se definiciji pokušava zasnovati nov sistem evropskih međudržavnih odnosa — kao što je slučaj s pojmom evropske sigurnosti. Posljednjih nekoliko godina, unatoč stanovitim oscilacijama u odnosima evropskog Istoka i Zapada, evropska sigurnost kao zajednički nazivnik tih izmijenjenih gledanja na ukupnost evropskog razvoja sastavni je dio svih najvažnijih političkih inicijativa. I uz stanovite razlike u gledanjima, pristupima pa i sadržaju koji bi se moglo ostvariti ni jedna evropska zemlja (osim Narodne Republike Albanije)¹ nije u dosadašnjem procesu priprema iznijela svoje neslaganje s naporima da se realizira nov stupanj odnosa na evropskom tlu. Istodobno, evropska sigurnost utkala se tako u čitav niz ostalih značajnih međunarodno političkih pitanja, postavši sastavni dio šireg trenda, što ide u pravcu popuštanja i traženja novih konkretnih mogućnosti intenzivnije međunarodne suradnje.

Već sama ta činjenica da se o evropskoj sigurnosti tako mnogo raspravlja na praktičnoj i teorijskoj razini i da je o tom problemu donesen golem broj rezolucija i deklaracija bilateralnog i multilateralnog karaktera, potvrđuje svu važnost problema, ali sada naznačuje i stvarne mogućnosti da se na tom polju zabilježe prvi konkretni rezultati. U tom širokom angažmanu sudjeluju različite snage: počev od državno-političkih mehanizama, parlamentaraca, predstavnika evropskog javnog mišljenja, kulturnih i znanstvenih radnika, a u posljednje vrijeme i privrednika s obje strane evropskog kontinenta. Svi ti akteri u ovome trenutku vide, znatno povoljnije šanse za postizanje novog odnosa među evropskim zemljama, iako još postoje dijametralno različita shvaćanja o tome što je to evropska sigurnost, kakve konkretne sadržaje bi taj politički pojam, ili pak izgrađeni politički sistem mogao imati u Evropi, te što se u praktičnom smislu može očekivati od novog stupnja odnosa evropskog Zapada i Istoka.

Sva ta pitanja, i mnoga druga, rezultat su prije svega dugogodišnje hladnotarovske faze u kojoj su se veoma polagano razvijali odnosi među suprotnim

¹ O albanskim stavovima u kojima se odlučno odbija ideja o sudjelovanju u bilo kakvim razgovorima evropskoj sigurnosti i suradnji vidi: Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa, Analyse und Dokumentation, Köln 1973. str. 60, 335-336.

evropskim polovima. A i sada, kada su već prevladana glavna hladnoratovska obilježja, Evropa još nije jedinstven politički, ideološki ili ekonomski prostor, čiji bi subjekti bili u stanju dati jedinstvene, ili bar približno slične odgovore na pitanje kakvu novu Evropu žele.

A) POJAM EVROPSKE SIGURNOSTI

U traženjima koncepta evropske sigurnosti i suradnje polazišta su različita i često puta suprotno idejno koncipirana. Korijeni tog fenomena su zaista brojni u modernoj evropskoj povijesti i unatoč vremenskoj udaljenosti moguće je u nekima od njih i danas pronaći stanovite vrijednosti, koje bi se mogle ugraditi u suvremeni sistem evropske sigurnosti. No ipak u razmatranjima ove vrste važno je prije svega ustvrditi što je to pojam sigurnosti u nacionalnim i međunarodnim okvirima. Tek nakon toga može se pokušati odgovoriti na pitanje kako je moguće pristupiti realizaciji sigurnosti u Evropi.

Drugi sastavni dio ovog sada aktualnog i veoma važnog političkog fenomena: **evropska suradnja**, u izrazitoj je ovisnosti o ostvarenju evropske sigurnosti, i tek onoga trenutka kada bude stvorena viša faza uzajamnih evropskih sigurnosnih odnosa, moći će se slobodno govoriti i o mogućnosti ostvarenja šire i slobodnije evropske privredne, kulturne, znanstvene, sportske i turističke suradnje.

Ako se pokuša definirati pojam sigurnosti u međunarodnim odnosima, odmah se nailazi na teškoće. Prije svega može se govoriti o dva pojma: o nacionalnoj sigurnosti i o široj međunarodnoj sigurnosti.² Nacionalnu sigurnost neki teoretičari međunarodnih odnosa definiraju kao odsustvo bilo kakvog straha od napada, ugrožavanja interesa ili prijetnje druge države ili drugih država. Sigurnost bi prema tome trebalo tražiti prije svega u afirmativnom odnosu prema nesigurnosti i strahu.³ To bi trebalo biti stanje pune smirenosti u kojoj država nema nikakvog osjećaja straha ili opasnosti. Razumljivo da je takvo stanje isključivo subjektivne prirode i da je veoma teško pronaći neke objektivne kriterije po kojima bi se mjerilo to stanje smirenosti ili pak stupanj osjećaja ugroženosti.⁴

Iz bogate prakse međunarodnih odnosa može se naći veoma mnogo primjera u kojima su i neke velike evropske zemlje u stanovitim situacijama djelovale kao veoma nesigurni subjekti, ponekada čak i u situacijama kada su po nekim objektivnim kriterijima imale sve mogućnosti da budu sigurne. U današnjem nuklearnom vremenu sasvim je jasno da bi bilo veoma teško zamisliti i jednu državu, bez obzira na njezinu veličinu ili snagu, za koju bi

² Naš autor V. Dimitrijević razlikuje tri pojma sigurnosti te posebno analizira: državnu sigurnost, nacionalnu i međunarodnu sigurnost. Detaljnije vidi: V. Dimitrijević, Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima, Beograd 1973.

³ U dosta često citiranom shvaćanju M. Bourquina, koji se bez sumnje može uzeti kao jedna od središnjih subjektivističkih analiza tog pitanja, ističe se da se pod pojmom sigurnosti razumijeva »stanje jedne osobe koja se osjeća zaklonjena od opasnosti ili pak vjeruje da je tako!«

M. Bourquin, »Le problème de la sécurité internationale«, Recul des Cours de L'Académie de droit International, 1934. t. 49. str. 473.

⁴ Ne upuštajući se u detaljniju analizu različitih shvaćanja pojma sigurnosti moguće je na ovome mjestu samo uputiti na neka od takvih, često, dosta suprotnih razmišljanja. Ona su svakako vezana uz opća određenja pojma sigurnosti, zatim sredinu iz koje dolaze, i stanovite ciljeve koji se žele fiksirati u vanjskopolitičkoj liniji akcije. Detaljnije o pitanjima nacionalne sigurnosti vidi: V. Dimitrijević, Pojam bezbednosti . . . op. cit. str. 18-35.

se moglo reći da je primjer isključivo sigurne zemlje po objektivnim i subjektivnim kriterijima procjene. Taj izrazito subjektivni osjećaj nacionalne sigurnosti vezan je prije svega uz kreatore vanjske politike, odnosno uz njihovu ocjenu o stupnju sigurnosti ili nesigurnosti zemlje. U razdoblju krupnih pomicanja u međunarodnim odnosima, kada i vojna tehnologija tako brzo mijenja koordinate mogućeg sukoba, može se govoriti samo o relativnoj sigurnosti u kojoj svaka država članica međunarodne zajednice automatski mora još prihvaćati stanovita strahovanja kao potencijalno moguća, svjesna da apsolutne sigurnosti ne može biti. Postojanje apsolutne sigurnosti u svojoj krajnjoj konzekvenci zahtijevalo bi, ili bolje rečeno pretpostavljalo bi, potpunu neutralizaciju svih potencijalnih uzroka i izvora koji bi mogli ugroziti nacionalnu sigurnost pojedine zemlje. A ostvariti takvu sigurnost u današnje doba svakako da nije moguće i u krajnjoj liniji sasvim je nepoželjno.

Ipak, sigurnost kojoj danas svaka država teži, bez obzira na to što se ne može nazvati apsolutnom i što ovisi o čitavom nizu vrijednosti koje različiti kreatori vanjskopolitičke dinamike stavljaju u središte svoje aktivnosti, tvori kompleksan pojam od nekoliko sastavnih elemenata. U prvom redu sigurnost podrazumijeva fizički opstanak jedne države i njezinog stanovništva, zajedno s osnovnim atributima nezavisnosti i stalnim materijalnim prosperitetom države. Taj skup vitalnih interesa svaka državna organizacija spremna je postaviti kao najznačajniji dio hijerarhije političkih vrijednosti i spremna je angažirati sva sredstva u njegovu obranu. Nesmetanu realizaciju tih elemenata svaka vanjska politika postavlja u fokus svog interesa, smatrajući da ako tim elementima ne prijete neka opasnost, onda postoji normalan i zadovoljavajući stupanj nacionalne sigurnosti.

Međunarodna sigurnost trebala bi značiti da se svi članovi međunarodne zajednice kao cjeline osjećaju sigurni⁵ i da postoje u međunarodnom političkom sistemu takvi odnosi, ili pak takvi mehanizmi, koji omogućavaju da se svim državama jamči i u praksi pruži sigurnost.⁶ Često puta ističu se u teoriji primjeri kojima se pokušavaju ilustrirati tvrdnje da međunarodna sigurnost, istodobno, ne mora značiti i postojanje mira, jer se neka država može osjećati veoma sigurnom iako se na nekom drugom prostoru odvija ratni sukob. Isto tako se navodi da su u prijašnjim razdobljima međunarodnih odnosa mnoge države zahvaljujući svom pogodnom geopolitičkom položaju bile također veoma sigurne na svojim teritorijima, unatoč tome što su ratni vihori bjesnili na nekim drugim kontinentima. No takva razmatranja u današnjoj sve veće vojne, tehnološke i ekonomske međuzavisnosti država i naroda imaju sve manju praktičnu vrijednost.

Međunarodna zajednica svakoga dana postaje sve povezanija različitim komunikacijskim i ekonomskim nitima. Ta jedinstvena sredina razvojem

⁵ L. Ehrlich na pr. za realizaciju međunarodne sigurnosti traži: 1. postojanje prijateljskih sporazuma između svih članova međunarodne zajednice i 2. ostvarenje takvih odnosa u kojoj se niti jedna država: velika ili mala, ne treba bojati agresije sa strane druge države, koja bi bila usmjerena protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti.

L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958, str. 438.

⁶ Quincy Wright određuje međunarodnu sigurnost kao: »Uvjete u kojima napad ili strah pred napadom na teritorij, kulturu ili državne institucije nije vjerojatan«, dok sovjetski autor V. K. Sobakin shvaća međunarodnu sigurnost kao vrlo širok pojam koji pored teritorijalne cjelovitosti i političke nezavisnosti obuhvaća niz drugih elemenata.

O. Wright, *Problems of Stability and Progress in International Relations*, Berkeley/Los Angeles 1954, str. 17.

V. K. Sobakin, *Kollektivnaja bezopasnost i garantija mirnogo sosuščestvovanija*, Moskva 1962, str. 25.

vojne tehnologije, koja omogućava da se brzo i precizno vojnim projektilima dohvati bilo koja točka zemaljske kugle, ili pak da se modernim sredstvima prijevoza jednostavno i brzo dopre do najudaljenijih punktova, podložna je danas i refleksima svih onih procesa, bilo pozitivnog bilo negativnog karaktera koji se u njoj odvijaju. Stanoviti stupanj međuzavisnosti postaje također sve veći i poremećaji u jednom dijelu svijeta nužno pronalaze svoje brze reflekse u drugim, pa makar geografski znatno udaljenim dijelovima suvremenog svijeta.

Upravo zbog toga može se tvrditi i da stupanja međunarodne sigurnosti u Evropi dobiva danas konkretnije značenje nego prije⁷ i da se sve više povezuje s problemima održavanja mira u najširim globalnim okvirima. Nemoguće je govoriti o djeljivosti međunarodne zajednice, isto tako nemoguće je realizirati neki parcijalni mir u skladu s razvojem odnosa unutar pojedinog geografskog područja. Međunarodna sigurnost kao skup mjera kojima će se jamčiti normalno postojanje svih država i eliminiranje rata stoga je bitan preduvjeta opstanka i razvoja međunarodne zajednice.⁸

B) EVOLUCIJA EVROPSKE SIGURNOSTI

U praksi međunarodnog života osiguranje nacionalne sigurnosti država vjekovima je tvorilo središnji zadatak kome je bila podređena ukupna vanjskopolitička djelatnost. U sklopu tih složenih napora da se u različitim razdobljima međunarodnih odnosa osigura stabilnost i miran prosperitet, evropske države su upotrebljavale različite tehnike počev od jačanja vlastitih snaga kao prve i osnovne pretpostavke vlastite sigurnosti, pa do formiranja vojno-političkih saveza, koji su imali zadatak jačanja pozicije pojedinih država članica alijanse i omogućavanje lakšeg ostvarivanja njihovih političkih ciljeva. Na evropskom tlu izraslo je i načelo ravnoteže snaga,⁹ koje se postupno pretvorilo u značajan instrument, pa čak i tehniku održavanja određenog stanja evropskih odnosa. Spletom različitih diplomatsko-političkih i vojnih mjera to načelo trebalo je osigurati da ni jedna evropska država u savezu s drugima ne postigne toliki stupanj vojne sposobnosti da bi se mogla znatnije izdići iznad ostalih članica tzv. evropskog koncerta država.¹⁰

⁷ Dio autora koji tvrde da se i konkretni naponi za realizacijom evropske sigurnosti na različitim evropskim stranama različito shvaćaju imaju sva kako uporišta u konkretnom razvoju dosadašnjih pripremnih razgovora oko sazivanja Konferencije, a isto tako proizlaze iz objektivno postojećih drukčijih evropskih političko-ekonomskih uvjeta.

M. Palmer, *The Prospects for a European Security Conference*, London 1971. str. 5-7.

⁸ Originalno mišljenje o problemima sigurnosti u današnjim evropskim kretanjima može se naći u nizozemskog autora Altinga von Geusaua. On smatra da će glavni napredak u realizaciji sigurnosti biti spremnost država da započnu proces promjena. To podrazumijeva i prihvaćanje postojećeg evropskog stanja, ali isto tako i potrebu da se postojeća Evropa reorganizira na način koji će biti više zadovoljavajući. Konkretno, to prema nizozemskom autoru, znači prihvaćanje **sigurnosti čovjeka u prvom planu**, a ne očuvanje državnih sistema, njihovih saveza, ili državnih interesa. Realizacija takve nove Evrope trebala bi služiti kao krajnji cilj kooperativnog sistema sigurnosti.

F. A. M. Alting von Geusau, »Security and Cooperation in the Seventies« u: NATO and Security in the Seventies, Leyden 1971.

⁹ O ravnoteži snaga kao tipu međunarodnih političkih odnosa vidi: R. Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi*, Zagreb 1974. str. 252-260.

¹⁰ Ostvarenje i održanje ravnoteže snaga za dio tadašnjih velikih sila tvorilo je osnovicu vanjskopolitičke linije. Predsjednik SAD Theodore Roosevelt u razgovoru s njemačkim ambasadorom 1911. godine formulirao je osnovicu američke vanjske politike riječima: »Dokle god Velika Britanija održava ravnotežu u Evropi, ne samo u načelu već u stvarnosti, situacija je dobra. Međutim, kada bi zbog bilo kojeg razloga održavanje ravnoteže bilo nemoguće, Sjedinjene Države bi bile prisiljene vratiti tu ravnotežu, bez obzira protiv koje države ili grupe država bi one trebale usmjeriti svoje korake.«

Cit. po. R. Blühdorn, *Internationale Beziehungen*, Wien 1956. str. 231.

Vojno-politički savezi odigrali su značajnu ulogu u evropskoj povijesti i oni su dugo vremena tvorili jedini, i po nekim mišljenjima, najbolji instrument jačanja vlastite državne sigurnosti. Djelujući u sastavu različitih vojnih koalicija stvaranih na osnovi valorizacije određenog političkog trenutka uz stalnu tendenciju da se održe osnove evropske ravnoteže snaga, evropske države, odnosno njihovi državnici, bili su uvjereni da posjeduju najbolje sredstvo za unapređenje sigurnosti i postizanje stanovitog stupnja trajnog evropskog mira.¹¹

No parcijalna sigurnost zajamčena prethodno unutar redova alijansi, koja je isto tako trebala biti manje ili više uravnotežena u odnosu na drugu koaliciju, nije mogla pružiti stalnu sigurnost svim sudionicima takvog sistema odnosa. Vojne alijanse na tlu Evrope mijenjale su često puta svoje glavne protagoniste, a još su se češće mijenjali oni članovi od sekundarnog značenja. Sve te brojne kombinacije unutar sistema alijansi ipak nisu spriječile podjele državnih teritorija, fizička preseljenja pojedinih država, pa čak i potpunu likvidaciju nekih evropskih državnih tvorevina. Naoko moćni vojni savezi s vremenom su pokazali svoje ranjive točke, koje su naravno najviše osjećale manje evropske zemlje. Prihvaćajući alijansu kao jamstvo vlastite nacionalne sigurnosti vojni savezi su nudili formalne garancije, ali u praksi međunarodnog života Evropa podijeljena linijama razgraničenja suprotnih koalicija nije uspjela izboriti trajan i pravedan mir u kojemu bi svi evropski akteri, velikí i mali imali punu mogućnost svog slobodnog i sigurnog razvoja.

Tek pri kraju 19. i početkom 20. stoljeća taj tzv. klasični sistem sigurnosti, koji je počeo pokazivati sve veće znake nesposobnosti da stvarno osigura vitalne interese evropskih država, polagano je napuštan. Novi sistem, što se stvarao postupnom akcijom evropskih država nosio je u sebi dva nova veoma značajna obilježja. U prvom redu taj novi sistem sigurnosti tražio je da se ograniči pravo država na vođenje rata, tj. da se rat prestane upotrebljavati kao instrument politike. S druge strane, već sam taj veoma revolucionaran zahtjev povlačio je za sobom i konkretna traženja u pogledu smanjenja arsenala oružja.

Na taj značajan trend pomicanja osnovnih tendencija u međunarodnim odnosima, koji treba još uvijek shvatiti kao dinamičan proces u trajanju, čiji smo i mi sudionici, utjecao je niz veoma značajnih faktora. U uvjetima pojačanog razvoja vojne tehnike, koja je učinila da su ratovi postali sve skpulji zbog povećanih ljudskih i ekonomskih gubitaka, te zbog velikog i stalnog opterećenja državnih budžeta vojnim izdacima, nastajala su i nova saznanja o beskorisnosti, pa čak i nemoralnosti rata. Nekadašnjem isključivom, i dugo vremena sasvim normalnom institutu prava vođenja rata (jus belli gerendi) od strane država, što se inače uzimalo kao jedno od obilježja punog državnog suvereniteta, počela su se postavljati ograničenja moralne i materijalne prirode.

U takvim izmijenjenim uvjetima, kao rezultat golemih ratnih razaranja, gubitka do tada nezapamćenog broja ljudskih života i u isto doba kao napor da se na međunarodnom planu smanji ili sasvim odstrani utjecaj Oktobarske revolucije, stvorena je prva međunarodna politička organizacija — Liga naroda — sa zadatkom da preuzme ulogu središnjeg međunarodnog tijela, koje je

¹¹ I. L. Claude, *Power and International Relations*, New York 1962. str. 203.

trebalo postati inicijator i glavni nosilac novog sistema međunarodnih odnosa, zasnovanog na načelu kolektivne sigurnosti svih država članica.¹²

Jedno od glavnih načela nove organizacije isticalo je obvezu država članica da poštuju i brane pred svim vanjskim napadima teritorijalnu cjelovitost i političku nezavisnost svih članica Lige naroda. Isto tako bilo je jasno precizirano da se svaka prijetnja ratom ili rat odnose na sve države članice Lige, bez obzira da li je pojedina država zahvaćena ratnim sukobom ili ne, te da je Liga naroda kao cjelina u takvim slučajevima dužna poduzeti kolektivne mjere da se osigura mir među državama. Uz navođenje procedure za rješavanje sporova mirnim putem Liga naroda je, bar po svojim formalnim odredbama, bila značajan instrument, koji je svojim idejama ali na žalost ne i praksom, značio veliki korak naprijed u stvaranju novih međunarodnih odnosa i u rješavanju pitanja sigurnosti.

U tom formalnom procesu iniciranja novih odnosa korak dalje bile su učinile neke evropske države potpisujući tzv. Briand-Kellogov pakt 1928. godine kojim su osudile rat kao sredstvo rješavanja međunarodnih sporova. Potpisnice Pakta su se odrekle upotrebe sile u međunarodnim odnosima i pristale su da se svi eventualni njihovi sporovi rješavaju mirnim sredstvima.¹³

No, iako je taj skup novih pravnih odredbi u pravnom smislu pružio podlogu za stvaranje, ili bar razmatranje novih međudržavnih odnosa, prije svega na evropskom tlu, ipak ta formalno pravna okosnica nije bila dostatna da se u praksi izgradi čvrst sistem novih međunarodnih odnosa u kojemu bi se potpuno eliminirali rat i upotreba sile, i uz čiju pomoć bi se mogla realizirati pojačana sigurnost evropskog kontinenta.

U tadašnjoj Evropi, u kojoj se pojavio nov veliki subjekt — kvalitetno drukčiji od ostalih tadašnjih evropskih država — Sovjetski Savez kao prva socijalistička država, dugo godina nije postojala spremnost da se ta velika država prihvati kao ravnopravni član evropske zajednice. Čak štoviše, u čitavom nizu poteza počev od oružane kolektivne intervencije na Sovjetsku Rusiju, pa do veoma polaganog diplomatskog priznavanja nove sovjetske vlasti, evropske kapitalističke države jasno su pokazale da nisu voljne primiti novog člana na jednakim osnovama, ili pak da taj prijem uvjetuju za SSSR neprihvatljivim traženjima. Osim toga, nakon prvog svjetskog rata evropske su države imale čitav niz svojih neriješenih problema, što i unatoč glavnoj opasnosti — prodoru »crvenih ideja s Istoka« — nije ostavljalo dovoljno prostora za stvaranje nekog čvrstog sistema evropske kolektivne sigurnosti. Sjedinjene Američke Države, od kojih je i potekla ideja o stvaranju prve međunarodne političke organizacije, odbile su da postanu član tog tijela što je već na samom početku znatno smanjilo mogućnost djelotvornijeg političkog djelovanja Lige naroda.¹⁴

Tako stvoren sistem kolektivne sigurnosti i unatoč stanovitim progresivnim odredbama nije se dalje razvio, niti je u praksi svog djelovanja dao neke

¹² F. P. Walters, *A History of the League of Nations*, London 1952. t. 1—2. B. Dexter, *The Years of Opportunity: The League of Nations 1920—1926*. G. Scott, *The Rise and Fall of the League of Nations*, London 1974.

¹³ R. H. Ferrell, *Peace in their Time, The Origins of the Kellogg-Briand Pact*, New Haven 1952.

¹⁴ Opširnije o američkim vanjskopoličkim koncepcijama u odnosu na Ligu naroda i neuspjehu predsjednika Wilsona vidi: *Makers of American Policy*, (ed. F. Merli), New York 1974. str. 359—383.

značajnije rezultate. Potpisivanjem lokarnskih sporazuma 1925., u kojima su velike kapitalističke države posebno jamčile Francuskoj i Belgiji njihove zapadne granice, jasno je stavljeno do znanja ostalim članicama formalno jedinstvenog sistema kolektivne sigurnosti, da one ne mogu računati na slično jamstvo, što je stvorilo značajnu pukotinu u sistemu sigurnosti, koji je trebao vrijediti za sve države članice Lige naroda. Nekoliko godina kasnije mehanizam kolektivne sigurnosti predviđen u Paktu Lige naroda nije mogao spriječiti agresiju Japana na Kinu, niti talijanski napad na Albaniju i na kraju njemački napad na Poljsku 1939. Djelujući u nesređenoj međunarodnoj situaciji, ispunjenoj brojnim suprotnostima između najvećih aktera, Liga naroda, kao nosilac sistema kolektivne sigurnosti nije postigla ništa značajno na polju očuvanja mira. Započinjanje novog ratnog vihora samo je potvrdilo nemoć i iluzornost postojanja takve organizacije u svijetu koji je bio ispunjen brojnim suprotnostima.

U godinama II svjetskog rata nastala je značajna antihitlerovska koalicija sastavljena od najsnažnijih kapitalističkih država i Sovjetskog Saveza kao socijalističke države. U tom ratnom savezništvu osim želje za pobjedom nad fašizmom, stvarao se i začetak novih pokušaja da se savezništvo iz rata održi i u poslijeratnim uvjetima i da se pronađu mogućnosti za formiranje novog sistema međunarodne sigurnosti s razrađenijim instrumentima, nego što ih je posjedovala Liga naroda. Kao konkretan rezultat te nove i zajedničke suradnje kapitalističkih država Zapada i Sovjetskog Saveza nastala je nova organizacija Ujedinjenih naroda s osnovnim zadatkom održavanja međunarodnog mira i sigurnosti. U tom značajnom međunarodnom tijelu koje je zamišljeno kao univerzalno sredstvo rješavanja svih međunarodnih problema mira i sigurnosti, države članice potpisnice Povelje UN obvezale su se da neće prmjjenjivati silu u svojim međusobnim odnosima, prihvatile su obveze poštovanja suvereniteta i nezavisnosti drugih članica i odlučile su da sve svoje sporove rješavaju mirnim sredstvima. Kao najznačajniji organ nove organizacije postavljen je Savjet sigurnosti da preuzme glavnu odgovornost za održavanje stanja mira i sigurnosti.

No ubrzo nakon stvaranja nove međunarodne organizacije, koja je odmah po svom osnivanju okupila impozantan broj država članica sa svih kontinenta, jasno se pokazalo da ni jedna međunarodna institucija ne može djelovati izvan općih političkih tokova i da o razvoju prvca međunarodnih odnosa ovisi i konkretne mogućnosti rješavanja međunarodnih problema. Postupno paraliziranje aktivnosti organizacije i to na najvažnijim područjima — realizaciji mira i sigurnosti — bilo je vezano uz opći stupanj odnosa na relaciji Istok-Zapad na kojemu nije jedan međunarodni forum nije mogao računati na sinhroniziranu zajedničku akciju svojih članica. Brojni problemi u odnosima između kapitalističkog i socijalističkog svijeta onemogućili su suradnju.

Međunarodni odnosi u svom totalitetu potekli su novim tokovima znatno drugačijim od onih predviđanja o suradnji iz dana antihitlerovske koalicije, kada je zajednički cilj uspješno udruživao najveće države. Stvaranjem antagonističkih grupacija u kojima su veoma brzo istaknute političke, ideološke, ekonomske i vojne suprotne karakteristike, svijet se podijelio između dva velika sistema divergentnog razvoja. U takvom međunarodnom djelovanju bilo je veoma malo prostora za stvaranje nekih vlastitih nacionalnih rješenja ili pak za osnivanje nekog sistema univerzalne sigurnosti.

Zahvaljujući svom poslijeratnom položaju i glavnim protagonistima novog i dugoročnog suočavanja Evropa je postala središte nove i veoma značajne podvojenosti, koja ne samo da se uklapala u tokove blokovskog polariziranog razmišljanja, već je za stanovito vrijeme u potpunosti odijelila dva evropska dijela. Izbijanje hladnog rata između Istoka i Zapada upravo se najviše osjetilo na evropskom tlu, a sve jača polarizacija dviju antagonističkih sila bitno je modificirala i pojam sigurnosti, i sve mogućnosti za osnivanje nekih tijela koja bi mogla djelovati na načelima tek formirane organizacije Ujedinjenih naroda.

Blokovski podijeljena Evropa razapeta na dva suprotna dijela ubrzo je stvorila i dva potpuno različita shvaćanja o sigurnosti, koja su se naravno bitno razlikovala u vojnim i političkim premisama. Zapadna Evropa predvođena izvanevropskom snagom — snažnim Sjedinjenim Američkim Državama — bila je uvjerena prvih poslijeratnih godina da Staljinov Sovjetski Savez ima izrazito ekspanzionističke namjere i da upravo zbog te opasnosti treba udružiti sve snage oko SAD i stvoriti takvo stanje u kojemu će kapitalistički svijet svojom jedinstvenošću biti u mogućnosti da se stalno suočava s Istokom.¹⁵

Na drugoj strani, u istočnom dijelu Evrope polagano su nicali temelji nove državnosti u zemljama tzv. narodne demokracije, koje su na tom putu svoje borbe za realizaciju novih oblika vlasti u svakom zapadnom potezu vidjele direktnu i jasnu prijetnju njihovim novim formama ekonomskog i društveno-političkog života i daljnjem razvoju. Osim toga, zahvaljujući nizu internih faktora, te oblicima i sadržaju povezanosti sa Staljinovim Sovjetskim Savezom nije bilo teško sovjetskom rukovodstvu u uvjetima unutrašnjih teškoća i izvanjskih opasnosti čvrsto integrirati sve istočnoevropske države i neposredno koordinirati sve njihove poteze. Oblici uniformnog djelovanja, naravno da su u takvim uvjetima bili posebno važni na polju sigurnosti, te su i sve sovjetske mjere bile prihvaćane bez ikakvog otpora.

Zatvaranje u dva suprotna, pa čak i otvoreno neprijateljska bloka s različitim političkim ciljevima dovelo je do stvaranja dva sasvim različita sistema evropske sigurnosti. U zapadnom bloku pod vodstvom Sjedinjenih Država osnovan je 1949. godine vojno-politički savez NATO, koji je trebao zapadnoevropskim državama jamčiti njihovu sigurnost, dok je u istočnom dijelu Evrope mreža bilateralnih ugovora o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći poslužila kao osnovica za nastanak jedinstvenog socijalističkog tabora u znaku snažne prevalencije interesa i shvaćanja Staljinove politike. Kasnije proširivanje organiziranih tijela ideološke, ekonomske, i političke suradnje na objestrane, i intenziviranje uzajamnih veza unutar već čvrsto integriranih blokovskih struktura dovelo je do snažnog preplitanja interesa i pune identifikacije stavova na vanjskopolitičkom planu.¹⁶

U godinama hladnog rata pod utjecajem bipolarnih tokova međunarodnih odnosa činilo se sasvim prirodnim da podjela Evrope ima kao svoju posljedicu i podijeljeni sistem evropske sigurnosti. U brojnim teorijskim radovima nastalim na Zapadu i na Istoku otvoreno se tvrdilo da je zapravo si-

¹⁵Vidi detaljnije: Bilandžić-Vukadinović, Osnovne društvene promjene u Jugoslaviji i svijetu 1945—1973, Zagreb 1974. str. 153—164.

¹⁶R. Vukadinović, Odnosi među evropskim socijalističkim državama: SEV i Varšavski ugovor, Zagreb 1970. str. 192—205.

gurnost unutar suprotnih saveza jedini mogući oblik prave sigurnosti i da jedino na osnovi striktnosti unutar bloka može jačati nacionalna sigurnost pojedine zemlje. U tom razdoblju nikla su i razmišljanja o potrebi žrtvovanja ili podređivanja vlastitog nacionalnog interesa i suvereniteta zbog navodno viših ciljeva bloka, koji je opet bio postavljen kao jedino siguran instrument naspram opasnosti za koju su obje strane bile uvjerenе da je potpuno realna i trajna.

Automatsko jačanje dva bloka, podređivanje svih akcija država članica višim interesima zajedničke organizacije i žrtvovanje svojih vlastitih ciljeva u širokom spletu međunarodnih odnosa činili su cijenu koju je najveći broj evropskih zemalja morao plaćati za sigurnost, koja je izvirala iz bloka. U tim godinama nije bilo teško ostvariti tzv. zlatno jedinstvo na Istoku Evrope kada su svi sovjetski potezi bili prihvaćeni bez pogovora i s druge strane, kada su Sjedinjene Države zahvaljujući svom vojnom potencijalu, ekonomskoj pomoći i političkom utjecaju bile neprikosnoveni lider zapadnog, odnosno kako se tada isticalo »slobodnog svijeta.«

Shvaćajući sigurnost kao relativnu kategoriju, koja se tek može odrediti na bazi šire ocjene općih nacionalnih vrijednosti isticalo se da je cijena takve sigurnosti ipak niska s obzirom na kvalitetu jamstva velikih vojnih blokova, te da se malim unutrašnjim korekturama djelovanja vojnih mehanizama mogu još više učvrstiti zajedničke snage, tj. zajednička sigurnost unutar bloka. Parcijalna sigurnost nametnula se najvećem dijelu evropskih država kao normalna posljedica njihove opće opredijeljenosti na klasnom, političkom i ekonomskom polju i to je tada izgledalo i kao jedina alternativa njihovog opstanka.

No praksa je pokazala da dva ograničena sistema blokovske sigurnosti ipak nisu u stanju riješiti osnovne probleme Evrope, čak štoviše da su sva sporna pitanja kao npr. njemački problem, razoružanje, odnosi Istok-Zapad jačanjem blokova samo postala još složenija. Postala su najbolji izraz takvog bipolarnog nadmetanja i eliminiranja mogućnosti pronalaženja jedinstvenih političkih rješenja spornih problema.

C) PROMIENE U EVROPI

Blokovska sigurnost dva evropska pola nastala je pod utjecajem širokog spleta međunarodnih odnosa i kao izraz njihovog kretanja na evropskom tlu. Onoga trenutka kada je nastupio značajniji zaokret u globalnim relacijama i strogo bipolarizirana evropska struktura počela je poprimiti nova obilježja.

Polovinom pedesetih godina u jeku postupnog popuštanja i traženja novih mogućnosti za uspostavljanje političkog dijaloga Istok-Zapad, Sovjetski Savez je prvi iznio prijedlog o stvaranju sistema evropske kolektivne sigurnosti,¹⁷ koji bi trebao obuhvatiti sve države, dakle članice oba moćna bloka, i sve

¹⁷ Na berlinskoj konferenciji četiriju ministara vanjskih poslova o rješenju njemačkog pitanja SSSR je podnio prijedlog za stvaranje Općevropskog ugovora o kolektivnoj sigurnosti u Evropi. U tom prijedlogu takve vrste, SSSR je predlagao sudjelovanje obje njemačke države u takvom ugovoru; sve do rješenja njihovog problema; predviđao je zatim zabranu upotrebe ili prijetnje silom i potrebu mirnog rješavanja sporova. Članstvo u tom Općevropskom ugovoru isključivalo je automatski sudjelovanje u bilo kakvim drugim koalicijama koje bi bile u suprotnosti s ciljevima općevropske sigurnosti. U prijedlogu je izneseno i mišljenje o potrebi stvaranja stanovitih institucionalnih oblika ugovora. »O osiguranju sigurnosti u Evropi« — tekst dokumenta vidi: Pravda 11. 2. 1954. i: K. Kratky, Socialisticke staty, evropska bezpečnost a spoluprace, Praha 1972. str. 42—53.

evropske izvanblokovske države. Nakon toga uslijedio je čitav niz prijedloga Sovjetskog Saveza i njegovih saveznika¹⁸ koji su nekoliko narednih godina nailazili na veoma hladan prijem na Zapadu. Proglašavajući sovjetske inicijative propagandnim potezima, koji bi navodno trebali mnogo više dati Sovjetskom Savezu, zapadne države su, a naročito Sjedinjene Američke Države, nastojale zadržati procese sporazumijevanja ili ih bar što više limitirati blokovskim parcijalnim inicijativama.¹⁹

No opća evropska slika međunarodnih odnosa bitno se izmijenila na prijelazu šezdesetih i sedamdesetih godina i na obje strane došlo do veoma značajnih pomicanja. Napore za negiranjem mogućnosti prevladavanja parcijalnih bipolarnih rješenja bilo je sve teže obrazlagati, jer je čitav niz novih faktora dovoljno rječitno potvrdio već u drugoj polovini šezdesetih godina da je evropski razvoj suočen s novim elementima. Intenzivan razvoj vojne tehnike izjednačio je dva najveća suparnika: Sovjetski Savez i Sjedinjene Države i posebno je snažno utjecao na shvaćanje da bi rat uz upotrebu novih vojnih sredstava na evropskom prostoru bio jednak definitivnom kraju evropske civilizacije. Intenziviranje francuske politike u pravcu traženja evropskih samostalnih rješenja označilo je početak izvanblokovskih poteza kojima se nastojalo realizirati nezavisniju politiku zapadnoevropskih zemalja, koje više nisu trebale u tolikoj mjeri američku pomoć i podršku, i naravno zbog toga nisu bile ni voljne da plaćaju istu cijenu za svoju sigurnost. Unutar nekada jedinstvenog »lagera« također su nastupili procesi duboke diferencijacije stavova po značajnim pitanjima političkog i ekonomskog razvoja, što je još više pomoglo da se prevladaju neka prijašnja shvaćanja i da se u širim evropskim relacijama počne intenzivno razmišljati o mogućnostima traženja novih putova evropske sigurnosti i onih oblika koji bi se mogli nadovezati na tu sigurnost i ispuniti je korisnom evropskom suradnjom.

Osim promjena unutar blokovskih struktura, koje su naravno bile sastavni dio promjena u ukupnosti međunarodnih političkih odnosa, treba posebno istaknuti i nova kretanja unutar tzv. evropskih nevezanih država. Jačanje njihove vanjskopolitičke strategije usmjerene u pravcu realizacije mira i sigurnosti u evropskim, a samim tim i svjetskim razmjerima, u velikoj mjeri je pozitivno utjecalo na mogućnosti započinjanja dijaloga evropskih država. Nekada izrazito neutralne države počele su u novim uvjetima sve više nadopunjavati svoju neutralnost aktivnim elementima koji su jačali pozicije onih snaga koje se u Evropi zalažu za ostvarenje sigurnosti. Uoči prip-

¹⁸ Za razliku od sovjetskog prijedloga, koji je bio iznesen na ministarskom sastanku u Berlinu, u govoru poljskog ministra vanjskih poslova Adama Rapackog na XIX zasjedanju Opće skupštine UN u New Yorku 14. 12. 1964. prijedlog je prvi put iznesen na najširem međunarodnom forumu. U govoru Rapackog posebno je bila istaknuta potreba prevladavanja postojećeg stanja u Evropi: »Uvjereni smo da je nastupilo vrijeme da se razmotri cjelokupnost pitanja sigurnosti Evrope. Trebamo razmotriti mogućnost saziva o tim pitanjima konferencije svih evropskih država uz sudjelovanje, svakako, Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država«. Zbiór Dokumentów. Warszawa 1964. nr. 11—12.

¹⁹ O američkim stavovima vidi tzv. Sorensenov Report, A Report of National Policy Panel established by the UN and the USA, New York 1969, i: Th. W. Stanley i D. M. Whitt, *Detente Diplomacy: United States and European Security in the 1970's*, Cambridge Mass, 1970.

rema prvih dogovora o održavanju evropske Konferencije o sigurnosti i suradnji inicijative iz Helsinkija i Beča doprinijele su tome da se popularizira ideja o održavanju Konferencije, i s druge strane jasno su pokazale da nekada neutralne evropske države²⁰ žele aktivno sudjelovati u rješavanju svih pitanja koja mogu voditi jačanju nove evropske političke klime i ostvarenju novog sadržaja evropskih odnosa.

Uz nesvrstani Cipar, koji je također podržavao ideju o sazivanju Konferencije, treba posebno naglasiti aktivnost SFR Jugoslavije koja je u doba prvih diplomatsko-političkih sondaža dala jasnu podršku svim onim mjerama koje bi učinile od Evrope kontinent ispunjen mirom i sigurnosti. No s druge strane, u jugoslavenskoj koncepciji²¹ jasno je istaknuta i potreba vezivanja novih evropskih rješenja za opći splet međunarodnih političkih odnosa, a isto tako i potreba da se tematika evropskih razgovora nadopuni i proširi nekim konkretnim pitanjima.

Taj novi politički angažman različitih političkih snaga jasno je potvrdio da su i evropska kretanja kao i uvijek dosada, najtješnje povezana s općom slikom razvoja međunarodnih odnosa. U fazi prestrukturiranja blokovskih odnosno i jačanja novih evropskih činilaca otvorile su se konkretne mogućnosti za mijenjanje dvaju parcijalnih evropskih sistema sigurnosti i stvaranje konkretnih preduvjeta za njihovo postupno transformiranje u jedinstveni sistem evropske sigurnosti i suradnje u kojem će svoje mjesto, na osnovi ravnopravnosti i jednakosti, naći sve evropske države.

Među različitim političkim koncepcijama o daljnjem evropskom razvoju nastao je čitav niz shvaćanja o ulozi Evrope u međunarodnim odnosima i pravcima njenog političkog i privrednog razvoja. No, ako bi se pokušalo pronaći glavne trendove suvremenih evropskih razmišljanja može se govoriti o dva različita pravca vezana uz različite snage, koje polazeći iz svojih političkih i ekonomskih ciljeva žele realizaciju nove Evrope striktno na svojim konceptualnim zasadama.

Prvi pravac ovih razmišljanja vezan je uz jačanje zapadnoevropskih instrumenata političke, vojne i privredne suradnje i u njemu se zapravo izjednačava i dalje evropski razvoj s uspješnim razrješavanjem pitanja uvećane Evropske ekonomske zajednice i podržavanjem snažnog NATO-a. Koliko god se evropska, i posebno međunarodna politička sprema pozitivno izmijenila, ipak takav ograničeni trend evropskog, odnosno zapadnoevropskog razvoja, još uvijek ima svoje istaknute protagoniste u krilu onih snaga koje sustavno i dalje zagovaraju stvaranje jedinstvene Zapadne Evrope povezane atlantskim nitima kao svoj središnji politički cilj. Po njihovim shvaćanjima i evropska sigurnost može postati tek jedna funkcija zapadnoevropskih organiziranih

²⁰ O djelatnosti nordijskih zemalja u cjelini, a posebno o finskim vanjskopolitičkim inicijativama u pravcu saziva Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji vidi: Međunarodna politika 1974. br. 577. i 589.

²¹ R. Vukadinović, »Jugoslavenska koncepcija sigurnosti i suradnje u Evropi«, Politička misao 1973. br. 1-2.

mehanizama zajedničkog djelovanja uz daljnje zadržavanje podijeljenog kontinenta i neriješenih političkih problema međusobnih.²²

Drugi pravac razmišljanja o Evropi i pitanjima evropske sigurnosti je po svom sadržaju i opsegu akcija znatno širi, on zapravo polazi od cjelovitosti evropskog kontinenta i napora da se prevladaju razlike koje dijele dva evropska pola. Evropa se u tim koncepcijama shvaća kao jedinstvena kategorija u skladu s tradicionalnim političkim, privrednim i kulturnim razvojem, koji je danas do takvog stupnja da je nužno mijenjati fundamente na kojima počiva daljnja politička usmjerenost evropskih zemalja. Ravnoteža vojno-političkih blokova, odnosno parcijalna evropska sigurnost, nije se pokazala kao optimalno sredstvo rješavanja ni jednog pitanja iz domene odnosa Istok — Zapad. U uvjetima striktnosti podijeljenosti došlo je do političkog, vojnog i privrednog zatvaranja evropskog Zapada i Istoka, što nije moglo, ni razviti osjećaj sigurnosti u pojedinim evropskim dijelovima, niti je takvo zatvaranje unutar granica blokova davalo šanse za puni razvoj evropske suradnje. Zbog toga se u razmišljanjima koja polaze od pretpostavke evropske cjelovitosti ili točnije rečeno, nedjeljivosti evropskog kontinenta traži aktivno angažiranje svih evropskih zemalja u pravcu stvaranja novog sistema evropske sigurnosti koji bi bio cjelovit i jedinstven za sve evropske zemlje. Ostvarenje tih političkih mjera trebalo bi voditi daljnjem otvaranju evropskih država i značajnom proširenju privrednih, znanstveno tehničkih i kulturnih kontakata, što može samo doprinijeti tješnjem povezivanju evropskih država i naroda.

Svakako, da ta druga koncepcija političkog razvoja Evrope mora početi od evropskih realnosti, tj. od prihvaćanja i priznavanja svih evropskih integracijskih zahvata ostvarenih na jednoj i na drugoj strani. Integracijske cjeline nastale su kao rezultat djelovanja objektivnih snaga i nemoguće bi bilo težiti stvaranju jedinstvene Evrope u kojoj bi evropske države odmah napustile sve svoje oblike dosadašnje povezanosti. To se posebno odnosi na privredne cjeline koje i na Zapadu i na Istoku postižu značajne rezultate. One su okupile značajan broj zemalja koje istodobno u njima vide velike šanse svog brzog privrednog razvoja. U jedinstvenoj evropskoj suradnji ne smije se nikako tražiti isključiva alternativa tim subevropskim integracijskim cjelinama iza kojih stoje značajna ostvarenja. Jedinstvenost evropske suradnje treba da služi kao nadopuna i značajan poticaj stvaranju intenzivnijih evrop-

²² U krugu brojne skupine autora koji smatraju da je jedinstvo Zapadne Evrope u najvećem stupnju identično s jedinstvom Evrope u cjelini, odnosno da je svestrana integracija Zapadne Evrope najbolje jamstvo evropskoj sigurnosti, moguće je naći u različitim vremenima i sredinama različite predstavnike. Iako među tim piscima postoji velik raskorak u interpretaciji stupnja integracije i krajnjih ciljeva političke integriranosti, činjenica je da svi oni prije svega polaze od potrebe održavanja jedinstva Zapadne Evrope. Dio pisaca zagovara potrebu pretvaranja obrambenog saveza tj., NATO-a u politički savez, čime bi na najbolji način mogli biti ostvareni ciljevi svih država »što leže na Sjevernom Atlantiku« (Henry Kissinger). Neki drugi, poput Franza Josepha Straussa, traže veću samostalnost Evrope u odnosu na SAD i SSSR uz »usputnu« realizaciju nekih drugih političkih ciljeva. Dio analitičara međunarodnih odnosa smatra da je potrebno pronaći novi model odnosa na liniji SAD — Zapadna Evropa i da bi to mogla biti stvarna garancija ne samo novih savezničkih veza, već i preduvjet čvršće evropske integracije (A. Buchan).

H. Kissinger, *The Troubled Partnership*, New York 1965.

F. J. Strauss, *Entwurf für Europa*, Stuttgart 1966.

F. J. Strauss, *Herausforderung und Antwort: Ein Program für Europa*, Stuttgart 1968.

A. Buchan, *Europe's Future Europe's Choices: Models of Western Europe in the 1970's*, London 1960.

skih veza i kontakata. Korisni oblici međunarodne podjele rada, kooperacije i specijalizacije u širokim evropskim relacijama mogu poslužiti kao korisne nadopune djelovanja integracijskih cjelina, ali ne mogu djelovati u pravcu njihovog automatskog eliminiranja.

D) FAKTORI NOVOG EVROPSKOG RAZVOJA

Koncepcija stvaranja jedinstvenog evropskog sistema,²³ koja je u posljednje vrijeme znatno dobila na svom značenju i broju protagonista,²⁴ dio je šireg razvoja međunarodnih odnosa i novih faktora koji djeluju u pravcu takvog političkog pristupa evropskim problemima.

U prvom redu, danas je već postalo jasno da postoje dva velika različita društveno-politička i ekonomska sistema, te da je nemoguće eliminirati jedan od njih vojnim, političkim ekonomskim sredstvima. Godine hladnog rata rječito su to potvrdile i zatvaranje unutar blokova ni jednoj blokovskoj cjelini nije donijelo posebne koristi. Postojanje suprotnih sistema, odnosno država sa socijalističkim i kapitalističkim uređenjem za Evropu je posebna realnost, a činjenica da je do te konfrontacije najprije došlo na evropskom tlu i da su na njemu i danas stacionirani jedan naspram drugog najmoćniji arsenali oružja, još više potvrđuje potrebu pronalaženja takvih oblika evropskih odnosa u kojima će biti moguće realizirati u praksi načela miroljubive aktivne koegzistencije.

U fazi pojačanih težnji gotovo svih evropskih država da u okviru globalno izmijenjenih međunarodnih odnosa ojačaju svoju nezavisnost i suverenost miroljubiva aktivna koegzistencija postaje jamstvo takvog razvoja kako pojedinih država, tako i Evrope kao cjeline.

Postavljanje **miroljubive aktivne koegzistencije** kao novog evropskog modela političkih odnosa ne znači i eliminiranje postojećih antagonističkih suprotnosti, ali omogućava definitivno eliminiranje ratnih sukoba koji bi imali katastrofalne posljedice. Stvaranje i kontinuiranje konfliktnih situacija je i dalje moguće i u uvjetima država na načelima miroljubive aktivne koegzistencije, ali se umjesto otvorenih konfrontacija borba dvaju sistema prenosi na područje aktivnog takmičenja na polju postizanja boljih i efikasnijih rezultata, što može biti samo od koristi za evropske države i narode, a i za širi splet međunarodnih odnosa. Stvaranje takvog skupa mjera koje bi se mogle nazvati sistemom evropske sigurnosti omogućilo bi da se na

²³ Postoje i stanovišta mogli bi ih nazvati skeptičnim, mišljenja prema kojima je današnja situacija na evropskom kontinentu dostigla takav stupanj razvoja u kome se ništa ne može učiniti u pravcu poboljšavanja evropskih kretanja, posebno na polju sigurnosti. Kako to slikovito kaže prof. Hans Morgenthau »jedna operacija koja bi trebala povećati sigurnost pacijenta (Evrope — R. V.) mogla bi samo štetiti zdravlju, a možda bi mogla čak i ubiti pacijenta. Pacijentu, koji je relativno zdrav, najbolje će se pomoći ako ga se ostavi na miru. H. Morenthau, »European Security in the Seventies«: Views on Europe II, Civis Mundi, February 1971. str. 74—76.

²⁴ Osim državnih predstavnika, koji na različitim razinama sudjeluju u pripremanju završne faze evropskog skupa, u tu značajnu političku inicijativu uključili su se evropski parlamentarci, zatim predstavnici brojnih sindikalnih centrala, predstavnici evropskog javnog mišljenja (sastanci u Bruxellesu), boračke organizacije, žene, omladina i niz strukovno profesionalnih organizacija. Tome svakako treba dodati i činjenicu da su napredne evropske snage, prije svega komunističke i radničke partije Evrope, također aktivno angažirane u traženju novih evropskih putova i da su na dosadašnjim skupovima u Varšavi i Budimpešti iznijele niz konstruktivnih gledišta o pitanjima daljnjeg evropskog razvoja.

načelima koegzistencije²⁵ i unatoč antagonizmu između različitih sistema stvori fundament za realizaciju značajne suradnje, koja je danas u Evropi neophodna i moguća.

Znanstveno-tehnička revolucija drugi je od faktora koji se osjeća na evropskom kontinentu i koji istodobno nužno traži izmjenu postojećeg stanja odnosa. Ubrzana tehnološka revolucija²⁶ unijela je posebne novine na polju vojne tehnike. Atomska bomba zamijenila je hidrogenska, da bi na kraju raketno-nuklearno oružje, čini se, definitivno izmijenilo karakter rata i mira u suvremenom svijetu. Gomilanje oružja na jednoj i na drugoj strani nije stvorilo pojačani osjećaj sigurnosti, već je sasvim suprotno od toga izazvalo pojačani rizik, koji se reflektirao na političkom planu suradnje unutar postojećih blokova i koji je svakako pomogao da se traže nova, u prvom redu politička, rješenja postojećih spornih problema.

Upravo zbog golemog vojnog potencijala angažiranog na evropskom prostoru čak i efekti eventualnog ograničenog rata bili bi za Evropu i njene narode katastrofalni po svojim posljedicama. Istodobno, jasno se pokazuje da zasnivanje sigurnosti evropskih zemalja i naroda na postojanju ravnoteže blokova ne pruža samo po sebi osjećaj sigurnosti, a niti je to jamstvo da će se ograničiti golemi izdaci za naoružanje što ih osjećaju oba bloka. Osim toga, ravnoteža snaga se pokazala u povijesti međunarodnih odnosa kao veoma varljiv model međunarodnih odnosa u kojemu je, ne samo teško održati trajnu sigurnost članica, već je isto tako njime nemoguće zajamčiti razinu angažmana, što bi se morao smatrati kao dovoljan prag sigurnosti i preko kojega ne bi trebalo prelaziti, odnosno povećavati izdatke za naoružanje.

Znanstveno tehnička revolucija, osim ovog veoma značajnog utjecaja na militarnu tehniku, stvorila je i druge probleme koji su također veoma važni za daljnja evropska kretanja. Ubrzani tehnološki razvoj veoma je skupa investicija i nizu evropskih srednjih i malih zemalja veoma je teško držati tempo razvoja s najrazvijenijim zemljama. Isto tako ni razvijanje suradnje unutar integracijskih zajednica ne rješava efikasno sve probleme. Ako se želi pratiti korak s razvojem novih dostignuća na polju znanosti i tehnike Evropa bi nužno trebala stvoriti nove oblike koordinacije, specijalizacije u proizvodnji i boljem osiguranju sirovinke baze. U takvoj **intenzivnoj ekonomskoj djelatnosti**, gdje razvoj međusobne trgovine neće biti kao dosada najviši i često puta jedini oblik privredne suradnje, već samo njihov početak, može se očekivati daleko uspješniji razvoj svih evropskih regiona. Svaka evropska zemlja u toj pojačanoj zajedničkoj suradnji mogla bi naći svoje interese i imala bi što unijeti u taj dugoročni proces zajedničkog razvoja. Razlike koje danas postoje u razvijenosti pojedinih evropskih regiona bile bi brže savladivane, Evropa kao cjelina lakše bi sudjelovala u velikoj tehnološkoj utakmici s osta-

²⁵ U skladu s jugoslavenskim shvaćanjem ideja miroljubive aktivne koegzistencije potrebno je i na ovom mjestu još jednom podvući da zalaganje za odnose zasnovane na načelima aktivne koegzistencije u Evropi, u našem shvaćanju, pretpostavlja ostvarivanje međudržavnih odnosa **između svih evropskih država bez obzira na njihovo društveno-političko ili ekonomsko uređenje**. Teza o aktivnoj koegzistenciji isključivo između zemalja s različitim društveno-političkim i ekonomskim sistemima, ne samo da nije demokratska po svojoj sadržini, već je istodobno prevladana u političkoj praksi evropskih odnosa.

²⁶ Vidjeti npr. Izvještaj generalnog sekretara UN u pogledu mogućnosti upotrebe nuklearnog oružja u suvremenim uvjetima, gdje se posebno analiziraju mogućnosti upotrebe taktičkog nuklearnog oružja. (Doc. OUN A/6858 od 10. 10. 1967. str. 22—23). A kako je od tog reporta prošlo dosta vremena u kojem je istodobno došlo do kvantitativnog gomilanja oružja i brojnih vojno-tehničkih inovacija, razumljivo da je opća razorna moć još više povećana.

lim svjetskim ekonomskim silama, a neravnomjernost rasporeda sirovina i energetskih izvora uz ispravnu kooperaciju i specijalizaciju proizvodnje ne bi više predstavljala tako veliki problem za pojedine evropske države.

Dinamičan razvoj iz dana u dan postavlja pred evropske zemlje još jedan veoma složen problem koji također djeluje kao veoma značajan faktor u naporima za bržim i zajedničkim savladavanjem postojećih zapreka dugogodišnje podijeljenosti. **Zaštiti čovjeka i čovjekove okoline**, koju upravo moderna tehnika i civilizacija sve više uništavaju, mora se pristupiti zajedničkim naporima. Geografski položaj evropskih država, od kojih većina raspolaže relativno malim teritorijem, zatim geografsko-fizičke međuzavisnosti njihovog položaja uz visok stupanj modernizacije i ubrzanog urbanog razvoja, osobito u nekim dijelovima Evrope, nužno traže suradnju koju ne mogu više razdvajati blokovske granice. Rješavanje svih tih problema može biti znatno djelotvornije ako se povežu sredstva i naponi i pronađu instrumenti koji bi omogućili suradnju svih zainteresiranih država bez obzira na pripadnost jednom ili drugom društveno-političkom sistemu ili pak vojno-političkom bloku. Tempo industrijskog razvoja prelazi evropske granice i blokovske crte razgraničenja u nizu slučajeva samo otežavaju i koče uspješno rješavanje zajedničkih problema.

Na kraju, može se spomenuti i značajna uloga koju bi u Evropi ispunjenoj konstruktivnom suradnjom dobili **znanost, kultura i umjetnost**, tradicionalni mostovi sporazumijevanja i suradnje među različitim državama i narodima. Iako na tom polju postoje mogućnosti suradnje i danas, ona je i dalje ostala vezana pretežno uz blokovske limite i političke kalkulacije o opravdanosti ili neopravdanosti pojedinih oblika suradnje. Tek nova evropska situacija u kojoj bi interesi za suradnjom i zajedničkim rješavanjem svih problema dominirali nad blokovskim pristupom mogla bi otvoriti široko polje ovim aktivnostima koje su uvijek imale plemenitu misiju povezivanja. U svojoj prošlosti evropski kontinent je pružio bezbroj primjera takve vrste i sasvim je sigurno da bi široko otvaranje evropskih granica moglo dati mnogo Evropi, a i široj međunarodnoj zajednici.

Uz ove elemente nove evropske situacije, koji služe kao značajan poticaj traženju novih evropskih rješenja, treba svakako spomenuti i **značajne političke faktore** koji također sa svoje strane pozitivno djeluju u pravcu realiziranja nove slike interevropskih odnosa. U prvom redu, u evropskim zemljama sazrelo je uvjerenje da je politički odnos snaga na evropskom kontinentu neizmjenjiv i da pokušaji stvaranja na pr. jedinstvene atlantske Evrope, bez evropskih socijalističkih država ne mogu dati željene rezultate.²⁷ Svojom upornom i dugotrajnom politikom u pravcu rješavanja evropskih problema mirnim putem i inzistiranjem na praznavanju evropskog postojećeg status quo-a Sovjetski Savez je uspio da se postavi kao ona snaga koja je zajedno sa svojim saveznicima u Varšavskom ugovoru pokrenula inicijativu da se ipak sjedne za pregovarački stol i pokušaju riješiti sporna evropska pitanja mirnim sredstvima.²⁸

²⁷ Isto tako ni ideje o tome da se formira jedna nova Evropa koja bi imala svoj početak na obalama Atlantika a kraj na zapadnim granicama Sovjetskog Saveza nisu naišle na svoj praktični oblik, a i njihov propagandni odjek danas je mnogo manji. F. J. Strauss, *Entfurt für Europa*, . . . op. cit. str. 26—27.

²⁸ Detaljnije o sovjetskim inicijativama vidi: M. D. Shulman, »A European Security Conference«, *Survival*, December 1969. R. Vukadinović, *Odnosi među evropskim socijalističkim državama* . . . op. cit. str. 220—256. K. Kratky, *Socialistické státy, bezpečnost* . . . op. cit.

Politika sile na evropskom tlu postala je sve neatraktivniji i neprimjenjiviji instrument djelovanja, kako zbog golemog razvoja uništavajuće snage oružja, tako i zbog novih izmijenjenih uvjeta u kojima danas djeluju evropske zemlje i narodi. Sistem evropske kolektivne sigurnosti u kojemu bi se našle sve evropske zemlje, imao bi velike mogućnosti da formalno i stvarno djeluje u pravcu eliminiranja sile iz interevropskih odnosa.

Smanjenje napetosti u Evropi i razvijanje suradnje, ne u postojećim parcijalnim grupacijama i blokovima, već u sveobuhvatnim evropskim razmjerima, odgovara danas sve više nacionalnim interesima svih zemalja Evrope, Socijalističke zemlje su pokazale svojim dosadašnjim akcijama spremnost da pristupe pregovorima i da zajedno sa zapadnoevropskim zemljama pomognu u traženju putova suradnje. Na Zapadu je ta ideja postupno počela također dobivati sve više pristaša, koji su danas sigurni da je stvaranje odnosno fiksiranje novih odnosa u Evropi stvar koja se može prikratiti, smatra se da u tom procesu poboljšavanja odnosa ni jedna ni druga strana, odnosno blok neće izgubiti više nego što mogu dobiti bilo na vojno-političkom, znanstveno-kulturnom ili na ekonomskom planu.

Ekonomski faktor također je od značenja u ovoj novoj fazi intenzivnijeg zagovaranja evropske sigurnosti i suradnje u kojoj poslovni krugovi zapadnoevropskih država uznemireni ekonomskim poremećajima vide povoljnu prigodu za proširivanje kontakata s Istokom. Evropske socijalističke zemlje otvaraju se kao golemo tržište sposobno da apsorbira velike količine roba različitog asortimana i za uzvrat nude neke veoma tražene sirovine ili energetske izvore.²⁹ Ta činjenica ne samo da doprinosi povoljnijem evropskom nastupu razvijenih zapadnoevropskih privreda, već i može znatno olakšati permanentnu gospodarsku utakmicu s razvijenim prekoceanskim konkurentima.

I, na kraju, može se spomenuti i ideološka strana nove evropske situacije, koja također pomaže unapređivanje novog dijaloga Istok-Zapad. Zapadnoevropske države, zalažući se za stvaranje jedinstvene Evrope, tražile su na svim dosadašnjim etapama lakše kretanje informacija, ljudi i ideja, čime se potpomažu i stanoviti elementi teorije konvergencije.³⁰ Zagovornici stvaranja takvog novog sistema odnosa, upravo se pozivaju na te momente ističući prednosti koje može izazvati otvaranje blokovskih granica. U istočnom dijelu Evrope taj elemenat od početka izaziva najveće kritike i koliko god se

²⁹ Unatoč tome što je dosadašnja ekonomska suradnja između evropskog Istoka i Zapada još dosta daleko od svojih realnih mogućnosti, vrijedno je istaknuti nove momente, koji dobivaju posebno na značenju u doba pojačanog interesa razvijenih zemalja za sirovine i energetske izvore. 1972. godine članice SEV-a su proizvdile 20% ukupne svjetske električne energije, a članice EEZ 11,5%. U dobijanju uglja odnos je 33,5% i 7,5%, u dobijanju nafte 16,7% i 0,5%; zemnog plina 20,8% i 8,3%, proizvodnji topljenog čelika 28,0% i 18,4%, proizvodnji umjetnih gnojiva 30,4% i 17,2%, sve u korist članica SEV-a. Jačanje interesa za izvore sirovina i energije, posebno u vezi s velikim nalazištima u Sibiru, privlači i japanske i američke privrednike, što se naravno mora osjetiti i u pojačanom razvijanju trgovinskih veza između dva evropska pola. W. Grabska, »Współpraca Wewnatrzeuropejska a rozwój integracji w ramach RWPG«, u: Socjalistyczna integracja gospodarcza, Warszawa 1974. str. 138—140.

³⁰ Iako još dosada nije bio izrađen niti jedan službeni zajednički dokument država članica NATO-a u kom bi se točno precizirali stavovi tih država o daljnjem evropskom razvoju ideja o tzv. »slobodnom kretanju ljudi i informacija i ideja« sastavni je dio svih najvažnijih dosadašnjih NATO-ovih saopćenja. Kao važna i vrlo sporna tema prisutna je na svim dosadašnjim raspravama u Helsinkiju i u Zenevi.

inzistira na kulturnoj, znanstvenoj, a nadasve tehničkoj suradnji, veoma oprezno se prilazi širim oblicima evropskog otvaranja zbog strahovanja da bi takvo veliko skidanje barijera moglo eliminirati ideološku konfrontaciju ili umanjiti značenje ideološke borbe. Tako zapravo svi napori istočnoevropskih zemalja za stvaranjem jedinstvene Evrope oslobođene straha i sposobne da razvija ravnopravnu suradnju svih svojih država, automatski su praćeni i zahtjevima za ideološkom budnošću, jer, kako se tvrdi, između koegzistencije i konvergencije ne postoji znak jednakosti.³¹

Naravno, da taj veoma značajan elemenat ne treba smetnuti s uma i sasvim je sigurno da će ideološki faktor imati i dalje veoma važno mjesto u svim evropskim rješenjima, ali je ipak činjenica da su danas obje strane znatno spremnije nego ikada ranije da priznaju evropske realnosti, a samim tim i pitanje konvergencije sistema treba također gledati u drugom svjetlu.³² Prilično je iluzorno očekivati da bi danas u vrijeme pune afirmacije vojnih, političkih i ekonomskih snaga obje snage, netko mogao iščekivati ozbiljnu konvergenciju društveno-političkog i ekonomskog razvoja,³³ koji ipak teče na osnovu objektivnog razvoja svake zemlje i nekih drugih čvrstih političkih premisa, koje također moraju biti ugrađene i u sistem evropske sigurnosti.

Ti objektivni faktori pozitivno djeluju na evropske zemlje pomažući sve one mjere koje idu u pravcu jačanja koncepcija što se zalažu za stvaranje novih evropskih odnosa i prevladavanje evropske podjele nastale u godinama hladnog rata. Ako ti napori urode plodom i Evropa pronade nova sredstva komuniciranja ravnopravnih i nezavisnih evropskih država, to će znatno izmijeniti njezinu ulogu i važnost. Rješavanjem na novi način svojih vlastitih problema neće, međutim, otvoriti opasnost od stvaranja nekog novog eurocentrizma, već, naprotiv, može isto tako potpomoći sva ona pozitivna rješenja na širem globalnom planu međunarodnih odnosa.

U današnjoj evropskoj situaciji, u kojoj djeluju dva veoma snažna vojno-politička bloka, i isprepliću se krupni interesi dviju velikih sila, te gdje postoji i nekoliko neutralnih i nesvrstanih zemalja, formiranje sistema kolektivne sigurnosti nije ni lak ni jednostavan proces. Zbog razgranatosti različitih veza i sve veće afirmacije nezavisnosti evropskih država danas bi bilo nemoguće pristupiti stvaranju novog modela evropskih odnosa na bazi dogovora nekoliko vodećih sila. Čak i pokušaji rješavanja odnosa prije svega između blokova nailaze na kritike, kako izvanblokovskih evropskih zemalja, tako i nekih članica vojnih struktura.

³¹ Iz niza sovjetskih i istočnoevropskih radova o toj temi vidi na pr. V. Sojak, »Ideologicke aspekte evropske bezpčnosti a spolupraće«, Mezinardni vztahy 1971. str. 26-35.

B. Korovel između ostalog piše: »Teorija mirne koegzistencije ideologija jest stanoviti »trojanski konj« uz čiju pomoć imperijalistički političari pokušavaju širiti svoje idejne utjecaje na dio ljudi u zemljama socijalizma i privući ih »idealima slobodnog svijeta« tj. kapitalizma.« B. I. Korolev, Antisovetizam v globalnoj strategiji imperijalizma, Moskva 1974. str. 117.

³² U sovjetskoj političkoj praksi obično se tzv. erozija komunizma, ili konvergencija sistema, stavljaju u kontekst realizacije širih zadataka svjetskih imperijalističkih snaga, ili kako je je to rekao L. I. Brežnjev: »Zbog zaštite svojih pozicija (ona buržoazija — R. V.) nastoji iskoristiti sve ekonomske i političke mogućnosti državno-monopolističkog kapitalizma. Ulaganje na razbijanje komunističkog i svakog revolucionarnog pokreta iznutra tvori sada jedan od najvažnijih pravaca klasne strategije imperijalizma«.

Mezinardnoe sovesćanie komunističeskijh i rabocih partii, Moskva 1969. str. 194.

³³ Svakako, dio analitičara na Zapadu također nema nekih velikih iluzija o mogućnostima vršenja promjena unutar Sovjetskog Saveza i drugih evropskih socijalističkih država.

Ipak u nizu zapadnoevropskih modela sigurnosti i suradnje (zapadnonjemačkom, engleskom i talijanskom) računa se s postupnom evolucijom evropskih odnosa, jačanjem zapadnoevropske cjeline i mogućnostima konvergencije. Vidi na pr.: B. Silvestri, La sicurezza europea, Modelli di situazioni internazionali in Europa negli anni 70, Bologna 1969.

Zbog složenosti evropskih prilika jasno je da se ne može očekivati da bi na načelima jednog međunarodnopravnog dokumenta mogao biti stvoren nov sistem političkih odnosa koji postaje sve životno važniji za sve evropske države i narode. Različiti otpori političke, diplomatske pa i psihološke naravi otežavat će brži razvoj ideje o jedinstvenoj sigurnosti svih evropskih zemalja i treba se pomiriti sa činjenicom da će unatoč novom odnosu snaga i nizu faktora koji će djelovati u pravcu bržeg rješavanja evropskih odnosa taj proces teći postupno, te da će biti, prije svega, ovisan o onim snagama koje ga koče a ne od onih država koje se danas zalažu za njegovo brže rješavanje. To je svakako i razumljivo kad se uzme u obzir činjenica da jedinstveni evropski sistem kolektivne sigurnosti i suradnje mora nastati kao rezultat djelovanja svih evropskih zemalja i njihove aktivne, i to jasno izražene spremnosti, da izgrade novi zajednički sistem odnosa, koji bi istodobno bitno mijenjao njihove vojne, političke, ideološke i ekonomske veze s drugim evropskim i izvanevropskim zemljama.

Taj relativno dug put stvaranja nove Evrope mora počivati na čitavom nizu postupnih mjera od kojih će veliku važnost imati dvostrani i višestrani politički, privredni, kulturni sporazumi. Nekoliko sporazuma ima već sada veliku važnost za normaliziranje odnosa u Evropi, kao npr. ugovori sklopljeni između SR Njemačke i Sovjetskog Saveza, zatim SR Njemačke i Poljske, DR Njemačke i SR Njemačke sporazum između SR Njemačke i ČSSR. U tu grupu ugovora koji rješavaju esencijalna pitanja iz domene odnosa evropskih zemalja treba ubrojiti i neke višestrane ugovore od kojih je posebno značajan npr. sporazum četiriju velikih država o statusu Zapadnog Berlina i ugovor između SR Njemačke i DDR i zapadnoberlinskog senata. Ta skupina ugovora, s obzirom na svoju važnost, može se svakako smatrati početkom novog procesa sporazumnog rješavanja evropskih odnosa i krupnim doprinosom realizaciji novog sistema evropskih odnosa. No, to je tek fragment političkog rješavanja znatno složenijih evropskih pitanja. Čak mi eventualno sklapanje daljnjih dvostranih ili višestranih ugovora ne može zamijeniti višestrani općeevropski međunarodni političko-pravni dokument u kojemu bi sve evropske države mogle naći podršku svojim stajalištima i izboriti se za potpuno ostvarenje ravnopravne evropske sigurnosti i suradnje.

Dosadašnji pregovori u Helsinkiju i Ženevi jasno su pokazali glavni katalog evropskih pitanja, a duljina i ozbiljnost razgovora evropskih diplomata i političara najbolji su dokaz pažnje s kojom se priprema realizacija novih odnosa u Evropi. Tzv. Evropska Povelja, iako po svom sadržaju možda i neće unijeti neke velike novine u principima međudržavnih odnosa, ipak će biti značajan dokument u kojemu će se fiksirati dugotrajni naponi, a isto tako i odraziti nov sadržaj tekuće etape evropskog razvoja.

Koncentrirajući svoje razgovore oko četiri skupine problema:

1. evropske sigurnosti
2. ekonomske, znanstvene, tehnološke suradnje i zaštite čovjekove okoline

3. kulturne suradnje, kontakata i razmjene informacija

4. institucionalizacije evropskih novih odnosa³⁴ utrt je put sagledavanju središnje evropske problematike, te je svakoj evropskoj državi omogućeno da na osnovu konzenzusa jasno iznese svoje stavove. Bez nadglasavanja velikih država ili pak vojno-političkih blokova, pregovaranje o novoj Evropi tvori dugotrajan i složen proces, u kojemu prvi put u evropskoj povijesti ima mjesta za sve aktere.

E) JUGOSLAVIJA I EVROPSKA SIGURNOST I SURADNJA

Shvaćajući važnost novih kretanja u međunarodnim odnosima i velike mogućnosti realizacije novih odnosa u evropskim razmjerima Jugoslavija je od prvog dana podržavala aktivno sudjelovala u svim inicijativama koje su imale za cilj poboljšavanje političke klime na evropskom tlu.³⁵ S druge strane, u jugoslavenskom shvaćanju tih novih nastojanja uvijek se isticala potreba realizacije cjelovite sigurnosti, kako u funkcionalnom tako i u geografskom smislu. Pokušaji razdvajanja političke od vojne sigurnosti ili pak nastojanja da se suze granice Evrope nikada nisu bili prihvaćeni u Jugoslaviji, koja smatra da samo Evropa sigurna i prožeta suradnjom može postati značajan faktor međunarodnog mira, sigurnosti i napretka.

U jugoslavenskoj koncepciji o sigurnosti i suradnji uz inzistiranje na punom priznanju osnovnih političko-pravnih načela suradnje svih država istaknuta su i neka dodatna područja, koja nisu samo od uskog jugoslavenskog interesa već zadiru i u problematiku, gotovo svih evropskih zemalja. Upravo u iznošenju tih konkretnih pitanja i u nastojanju da se u dosadašnjim pregovorima nađe prostor za njihovo uvrštavanje Jugoslavija je stalno radila na konstruktivnom proširenju tematike diplomatskih razgovora, u uvjerenju da se samim tim, također, doprinosi čvršćem razvoju novih evropskih veza i odnosa.

Polazeći od činjenice da su zahtjevi za uklanjanjem sile i pritiska i mijenjanja u unutrašnje poslove drugih zemalja nužna pretpostavka daljnjih evropskih, a i samih suvremenih kretanja u pravcu jačanja nezavisnosti, Jugoslavija je na svim dosadašnjim pripremama Konferencije na vrhu posebno isticala:

a) nužnost realizacije takvih evropskih odnosa u kojima će sve države preuzeti obveze dasljednog ispunjavanja međunarodnih ugovora, koji se tiču položaja i prava svih nacionalnih manjina, što automatski treba voditi tome da evropske nacionalne manjine postanu mostovi zbližavanja i jačanja sigurnosti i suradnje u Evropi,

b) zahtjev za ravnopravnim tretiranjem radnika migranata kojima treba stvoriti normalne uvjete za život i rad izvan njihove domovine,

³⁴ Vidi o tome: R. Vukadinović, »Uspjesi i dileme« — »Pretkonferencija« u Helsinkiju i njezini rezultati, Politička misao 1973. br. 3; R. Vukadinović, »Prva faza dogovora o evropskoj sigurnosti i suradnji«, Politička misao 1973. br. 1—2.

³⁵ O dosadašnjim jugoslavenskim vanjskopoličkim inicijativama vidi: Zbirka materijala o evropskoj suradnji i bezbednosti, Beograd 1972.

c) potrebu spriječavanja svih oblika terorističke i subverzivne djelatnosti, koja je u suprotnosti s osnovnim idejama i težnjama evropskih naroda i koja istodobno može ojačati snage reakcije u Evropi i u svijetu,

d) nužnost sagledavanja jedinstva i nedjeljivosti današnjih međunarodnih odnosa, kako u političkom tako i u ekonomskom smislu, što automatski zahtijeva od svih evropskih vlada da pomognu likvidaciju ostataka kolonijalizma i rasizma u drugim dijelovima svijeta i da se s druge strane, Evropa založi za brži ekonomski napredak zemalja u razvoju.³⁶

Aktivno se suprotstavljajući svim pokušajima da se ograniče dometi dosadašnjeg pregovaranja, ili pak da se suze njihovi okviri na blokovski dijalog, jugoslavenska vanjska politika ističe potrebu ravnopravnog i aktivnog sudjelovanja svih država u naporima da se izgradi nova Evropa.³⁷ S druge strane, takav način realizacije novih evropskih odnosa može služiti kao najbolji primjer pozitivnih promjera u širim svjetskim relacijama i kao dokaz jačanja novog duha međunarodnog popuštanja i sporazumijevanja.³⁸

U uvjetima pojačanih oblika povezanosti i međuzavisnosti svijeta, kretanja u pravcu jačanja nacionalne nezavisnosti država i smanjenja glavnih izvora napetosti, blokovska podijeljenost u Evropi ostaje kao relikv prošlih hladnoratovskih kretanja i istodobno kao smetnja ostvarenju novih odnosa. Praksa dosadašnjih evropskih odnosa jasno je potvrdila da blokovi ne mogu biti jamstvo napretka, i da to nije trajna i čvrsta osnovica cjelokupne evropske sigurnosti. Stoga upravo jačanje svih oblika popuštanja u Evropi treba skratiti, kao mogućnost za postupno prevladavanje blokovske podijeljenosti i jačanje mira i sigurnosti svih evropskih naroda i država. Pomažući sadašnja nastojanja u pravcu popuštanja nastaju mogućnosti za stvaranje nove Evrope bez vojnih blokova i svih onih posljedica koje sa sobom nužno nosi blokovska politika.

U takvoj Evropi prožetoj suradnjom može se politika nesvrstavanja promatrati kao sigurna i trajna alternativa blokovskim opredjeljenjima. Jugoslavija kao socijalistička i nesvrstana evropska država svojim dosadašnjim primjerom jasno pokazuje stvarne mogućnosti takvog djelovanja, koje je upravo u doba zaoštrenih međusobnih odnosa nailazilo na kritike, nerazumijevanja pa

³⁶ Detaljnije vidi naš članak:

»Jugoslavenska koncepcija evropske sigurnosti i suradnje«, Politička misao 1973. br. 1—2.

³⁷ Ocjenjujući kretanja u Evropi na X kongresu SKJ predsjednik Republike J. B. Tito je između ostalog rekao: »Što se tiče Evrope, treba istaći da su znatno napredovali odnosi i suradnja među evropskim zemljama na načelima miroljubive i aktivne koegzistencije, . . . Sve je to naravno, veoma pozitivno sa stanovišta učvršćenja mira. Međutim, svi procesi još uvijek se nisu stabilizirali. Osim toga u nekim aspektima, još uvijek se polazi od blokovskih struktura. Sigurnost Evrope mora biti cjelovita, mora obuhvatiti sve zemlje i regione, uključujući i Mediteran. Samo takva Evropa može doprinostiti miru, sigurnosti i razvoju drugih područja u svijetu.«

³⁸ Razumljivo da bi stvaranje takve Evrope omogućilo i jačanje svih onih snaga koje se bore za socijalni progres u Evropi. Govoreći o tome na pripremnom sastanku za konferenciju komunističkih i radničkih partija evropskih zemalja dr Aleksandar Gričkov je istakao: »Borba za društveni napredak ne može se omeđiti ni zemljopisnim ni državnim ni društveno-političkim granicama. Ona je univerzalna. Nema društva koje ne bi moglo biti još naprednije, kao što nema ni onoga koje bi moglo samo napredno utjecati na druge ne prepuštajući se i samo vanjskim utjecajima općeg napretka.«

Vjesnik, 1974.

i otvorene napade u blokovskim strukturama. Međutim, danas kada se stvaraju uvjeti za fiksiranje novih evropskih kretanja, jugoslavenska vanjskopolitička koncepcija dobiva posebno značenje, kako u političkoj teoriji tako i u praksi političke akcije. Država koja je i u godinama striktno blokovske podvojenosti sačuvala svoju nezavisnost i suverenost i stalno jača svoj unutrašnji i međunarodni položaj može biti najbolji primjer mogućeg vanjskopolitičkog opredjeljenja za čitav niz zemalja. Jer, razumljivo je da će današnja kretanja, prije ili kasnije, dovesti do postupnog eliminiranja blokova, te da bi u takvoj Evropi prožetoj mirom, sigurnosti i suradnjom koncept nesvrstavanja mogao naći svoje daljnje pobornike.

Tekuća politička kretanja u Evropi i u svijetu daju danas pojačanu nadu da će se stvoriti mogućnosti da se zamjene današnje ravnoteže blokova i njihovih vojnih arsenala ravnotežom kolektivne sigurnosti, koja će s druge strane omogućiti intenzivno razvijanje svestrane suradnje svih evropskih država i naroda. Takvoj Evropi jugoslavenska vanjska politika odavno teži i nastoji da u skladu sa svojim mogućnostima učini sve kako bi sadašnji razgovori o budućnosti Evrope bili što prije realizirani u političkoj praksi.

RADOVAN VUKADINOVIC

EUROPEAN SECURITY AND CO-OPERATION

SUMMARY

Proceeding from the assumption that European security and co-operation constitute today one of the most significant categories of foreign politics, the author focuses on some conceptual aspects of European security, going on to survey the evolution of the idea of European security, the changes in the factors affecting developments in Europe, and the place of Yugoslavia and her past contribution to the emergence of new relations on that continent.

The author suggests, in conclusion, that, in view of the increasing integration and interdependence of the world, of trends towards the strengthening of national independence of states and of the reduction of the main sources of tension, all bloc divisions in Europe must be felt as a relic of cold-war trends of the past and, at the same time, as the greatest obstacle to the creation of new relations. The experience of European relations so far has clearly demonstrated that blocs cannot provide any safeguards to progress, nor can they constitute a permanent basis for integral European security. It follows that the promotion of all forms of d'etente will offer possibilities for the practical elimination of bloc division and the consolidation of peace and security.

Current political trends in the world offer a growing promise that a situation may be brought about wherein the present balance of blocs and their military arsenals might be replaced by the balance of collective security, enabling, in turn, the promotion of comprehensive co-operation among all states and nations. In her foreign relations, Yugoslavia has long aspired towards a Europe like this, and will do all within her power to make the present talks about the future of Europe political reality as soon as possible.

Prevela Vesna Grbin